

De sociala konstruktionerna av hög ålder och funktionsförmåga

– *exemplet intellektuellt funktionshinder*

Veronica Lövgren

Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.

The social constructions of old age and ability – the example of intellectual disability

The aim of this article is to analyse and discuss constructions of old age as they are reflected in disability research with the focus on ageing and what it means to be elderly. The results of this study show three tendencies. First, the consequences of the impairment tend to be at forefront in studies of experiences of ageing among persons with intellectual disabilities. This obscures the fact that people with intellectual disabilities partake in a common idealisation of youthfulness that often contains ambivalence towards old age. Second, the concept of old age in disability research embraces significantly wider chronological age groups than those considered in ageing studies. Third, both disability and ageing research tend to use a late modern perspective of individualization as a way to illustrate new options and strategies, including resistance against stigmatisation. This article illustrates that social constructions of disability and old age are tightly interwoven, and constitute negations of normatively defined ideals of normality in a society where ability are highly regarded.

Key words: social construction, intellectual disability, ageing, old age

Tidigare forskning pekar på att personer med funktionsnedsättning i många avseenden först och främst betraktas och bemöts som personer med nedsatt funktionsförmåga, och att andra kategoriseringsgrunder, som till exempel kön, getts underordnad betydelse alternativt negligerats (jfr Barron 2004, 2008; Thomas 2006; Lövgren & Hamreby 2011). Ett flertal studier problematiserar också hur föreställningen om ”eviga barn” försvårar ernående av vuxenstatus för personer med intellektuell funktionsnedsättning (jfr Hockey & James 1993; Priestley 2003; Bjarnarson 2005; Sandvin 2008; Carlson 2010). Inte lika uppmärksammat är att också förståelser av åldrande och äldre i relation till funktionshinder divergerar något jämfört med hur dessa kommer till uttryck inom det som här benämns som ”äldreforskning” – samhällsvetenskaplig forskning om äldre och socialt åldrande.

Detta kan ses mot bakgrund av att ålder och funktionshinder som sociala konstruktioner beskrivs som komplexa och innehållande både fysiologiska (funktionsförmåga) och sociala dimensioner (jfr Arber & Ginn 1998; Sandvin 2008). Sandvin (2008) menar att funktionsförmåga och ålder har mycket gemensamt: de är kontinuerliga dimensioner som är sammanknutna genom kroppslig förankring, och båda utgör kategoriseringssystem som tar sin utgångspunkt i ett definierat ideal. Han me-

nar vidare att kategorisering av nedsatt funktionsförmåga görs som "negationer av ett normativt definierat normalitetsideal", och att liknande negationer präglar åldersrelaterade kategorier där "barndom, ungdom och ålderdom definieras utifrån sin brist på de egenskaper som förknippas med kategorin vuxen" (Sandvin 2008:67–68).

I en åldersdefinierad samhällsstruktur likt den västerländska utgör vuxendomen en central, men också förgivettagen, livsloppsfas (jfr Ginn & Arber 1995; Priestley 2003; Blaikie 2006; Blatterer 2007; Sandvin 2008). Blatterer (2007) menar att (sociologisk) forskning ofta utgått från ett standardiserat vuxenvarande som förblivit relativt utforskat medan de andra åldersrelaterade kategorierna studerats för vad de inte representerar – oberoende och autonoma vuxna som är försörjare och omsorgsgivare för barn, unga, gamla och personer med funktionsnedsättning (Priestley 2003). I detta framträder frågor om beroende respektive oberoende, om självständighet, autonomi, paternalism och exklusionsprocesser (Priestley 2003; Shakespeare 2006).

Det sistnämnda, exklusion, i detta fall från arbetsmarknaden, är enligt Priestley (2003) centralt i konstruktionen av funktionshinder som kategori, men också av hög ålder:

Both disability and old age have been produced as structural categories in modern societies through similar processes of social change, primarily through exemption from adult labour markets. There are also similarities in the way that disability and old age have been culturally constructed (e.g. in terms of the impaired body, perceived vulnerability or dependency) (Priestley 2003:143 [parentes i original]).

Priestley menar att både funktionshinder och hög ålder konstrueras genom likartade sociala processer, och att personer tillskrivna dessa kategorier konstrueras som sårbara och i behov av omhändertagande (Priestley 2003:117).

De gemensamma aspekterna i konstruktionerna av hög ålder och funktionshinder medför att det framstår som intressant att använda funktionshinder som case för att ytterligare belysa ålder som kategoriseringsordning. Syftet med föreliggande artikel är att problematisera och diskutera konstruktioner av hög ålder så som de kommer till uttryck inom forskning om intellektuellt funktionshinder med fokus på åldrande och att vara äldre. Som utgångspunkt för artikeln ligger en forskningsöversikt avseende levd erfarenhet av de sociala kategoriseringarna intellektuellt funktionshinder, kön och ålder (Lövgren 2013).

Begreppsliga utgångspunkter

Begreppen ålder, åldrande och hög ålder samt funktionsnedsättning/funktionshinder kan framstå som deskriptiva begrepp som beskriver särskilda egenskaper, men som redan visats innehåller de flera dimensioner, varför det är angeläget att beskriva hur de huvudsakligen förstås och används i föreliggande artikel.

När det gäller funktionsnedsättning och funktionshinder används begreppet funktionsnedsättning i relation till personer och står för en individuell egenskap i betydelsen

signifikant nedsättning av funktionsförmåga. Med funktionshinder anläggs ett miljörelativt perspektiv för att också inkludera svårigheter som uppstår i samspel mellan individuella egenskaper, situationella krav och hur den omgivande miljön är utformad (jfr Söder 2000; Gustavsson 2004; Shakespeare 2006). För den fortsatta framställningen innebär det också att begreppet funktionshinder används som övergripande begrepp för ett forskningsområde där kategoriseringsprocesser inbegrips (se Söder 2000; Gubrium & Holstein 2001; Hydén, Nilholm & Karlsson 2003; Järvinen & Mik-Meyer 2003).

Även om åldersbegreppets kronologiska och fysiologiska dimensioner ofta ses som ”fasta” bär de med sig sociala och kulturella innebörder som beroende på sammanhang förändrar deras innebörd. Åldersrelaterade förändringar under barn och ungdomsåren tolkas som utveckling medan förändringar efter en icke-definierad tidpunkt ofta tolkas som nedgång, även om det också skulle kunna beskrivas som en fortsatt mognadsprocess. I tal om ”åldersförändringar” inbegrips inte sällan ett underförstått antagande om att det är ålder i form av hög ålder som åsyftas (Krekula, Närvänen & Näsman 2005). Det innebär att en förståelse av ålder som social konstruktion utmanar förgivettagna föreställningar om ”naturgivna” livslopp (se t.ex. Krekula, Närvänen & Näsman 2005; Närvänen 2009; Andersson, Lukkarinen Kvist, Nilsson & Närvanen 2011). Föreliggande artikel ansluter sig till en förståelse av ålder som social praktik, med vilket avses att åldersanspråk respektive ålderstillskrivningar förhandlas, formas och ges mening beroende på sociala och kulturella sammanhang (jfr Laz 1998; Krekula 2006:171–172; Närvänen 2009). Med detta avses till exempel hur kronologisk ålder används för att beteckna livets gång räknad i år och samtidigt reglerar strukturell position och distribuering av ansvar och förmåner (se Ginn & Arber 1995; Holstein & Gubrium 2000b; Närvänen 2009). Enkla exempel är hur samhället använder åldersgränser för att differentiera tillträde till olika arenor: skolstart, myndighetsdag och pensionering. Med detta tillskrivs kronologisk ålder mening i den sociala organiseringen av både samhälleligt och individuellt liv (Närvänen 2009:20; se också Laz 1998; Hockey & James 2003).

Att genomföra en forskningsöversikt – metod och material

I alla forskningsarbeten inryms moment av att införskaffa områdeskunskap och att upprätta någon form av kunskaps- alternativt forskningsöversikt. I detta ingår sökning, relevansbedömning, sammanställning och analyser av tidigare studier (Backman 1998; Tydén 2001). Forskningsöversikter kan vara mer eller mindre omfattande men syftar i allmänhet till att dels teckna kondenserade bilder av forskningsläget inom ett område, dels positionera egna forskningsresultat (Backman 1998; Tydén 2001). Då det egna forskningsintresset vägleder urvalet av ”relevanta och användbara studier” finns risk för forskarbias som vanligen bäst hanteras genom att vara öppen inför sökresultat, iakttä god forskningssed samt synliggöra egna val (Gustafsson, Hermerén & Petersson 2005).

Underlaget för denna artikel innefattar huvudsakligen samhällsvetenskaplig forskning om ålder, äldre, kön, intellektuellt funktionshinder, samt texter om social ka-

tegorisering och intersektionalitet. Dessa är funna via databassökningar med olika kombinationer och trunkeringar av sökorden åldrande, äldre och intellektuellt funktionshinder respektive utvecklingsstörning, samt genom andra studiers referenslistor. Utifrån syftet med föreliggande artikel, att diskutera uttryck för hög ålder, har studier och texter där ålder belyses, både implicit eller explicit, valts.

Artikeln avser inte att presentera en systematisk forskningsöversikt, inte heller att presentera ett utsnitt av forskning inom området. Artikeln vill snarare göra nedslag i ett fenomen som en tidigare studie redan identifierat som intressant (se Lövgren 2013). Forskning inom det samhällsvetenskapliga området, med sina multipla forskningstraditioner, kan vara mycket svår att analysera enligt de krav som följer vid systematiska översikter (jfr Forsberg & Wengström 2003).

Under sökningarna utkristalliserade sig relativt snart tre urskiljbara teman. Det första temat bestod av en numerär övervikt av studier som framförallt fokuserar åldrandets funktionsnedsättningar, det vill säga funktionsnedsättningar förvärvade relativt sent i livet (se också Hogg 1997; Walker & Walker 1998; Jeppsson Grassman 2008). Nästa övergripande tema var att när frågor om livsfas, och därmed implicit ålder, uppmärksammades inom funktionshinderområdet låg fokus huvudsakligen på en övergång från ungdomstid till vuxenliv, och omfattade relativt unga personer: skolelever eller det som beskrivs som unga vuxna. Dessa studier kännetecknas av att de framförallt fokuserar på frågor om identitet med utgångspunkt från ett senmodernt perspektiv (ex.vis Olin & Ringsby Jansson 2009). Ett tredje, relativt litet, tema var studier innehållande problematiseringar av att vara sig handikappomsorg eller äldreomsorg fullt ut tillvarat och ombesörjer behov hos gruppen äldre med intellektuell funktionsnedsättning (t ex Walker & Walker 1998; Thorsen 2003). Här i inbegrips också studier som diskuterar att politiska intentioner avseende handikappomsorg och äldreomsorg följer olika logiker (Jönson & Taghizadeh 2006, 2009).

När dessa teman sattes i relation till studier som mer explicit diskuterar åldrande och hur det är att vara äldre framträdde fenomen som här ska diskuteras närmare: att åldrande och hög ålder (ofta uttryckt via en strukturell position som äldre) används med något andra betydelser inom funktionshinderområdet i relation till hur det används inom social äldreforskning.

Åldrande och äldre i relation till funktionshindersforskning

Senare decenniernas allt större forskningsintresse för vad det innebär att åldras och vara äldre återfinns, om än en aning fördröjd och inte i samma omfattning, också inom funktionshindersområdet (se t.ex. Bigby 1997, 2008; Hogg 1997; Walker & Walker 1998; Priestley 2003; Thorsen 2003; Jeppsson Grassman 2008; Sandvin 2008). En vanlig utgångspunkt är att beskriva demografiska aspekter av att populationen förändrats. Som grupp lever personer med funktionsnedsättning, även så intellektuell, allt längre vilket bland annat medfört att det nu finns fler äldre med medfödd och tidigt förvärvad funktionsnedsättning (jfr Judge, Walley, Anderson & Young 2010; Hole, Stainton & Wilson 2013). Här i ryms också ofta explicit eller implicit formu-

lerade antaganden om detta som ”problem”, och två, ofta sammanlänkade med den förra men sällan samtidigt, vinklingar är huruvida: 1) samhällets omsorgsverksamheter står inför nya utmaningar och svårigheter, 2) personer med intellektuell funktionsnedsättning som äldre riskerar att hamna i än mer marginaliserad position. Gemensamt i dessa vinklingar är en diskussion om att när personer med intellektuell funktionsnedsättning blir allt äldre så kan vare sig handikapp- eller äldreomsorg adekvat möta gruppens behov och intressen (se t.ex. Bigby 1997; Hogg 1997; Thorsen 2003). Vilken av de två vinklingarna som används står i relation till ur vilket perspektiv man betraktar frågan: om utgångspunkten är att det så kallade forskningsobjektet ses som personer/samhällsmedborgare som andra eller om de i första hand betraktas som vård-/omsorgstagare.

Kopplingen till vård- och omsorgsbehov återfinns även inom äldreforskning (jfr. Jönson 2009), och i båda områdena leder det till beskrivningar och problematiseringar av åldrandet i relation till funktionsnedsättning. Inom funktionshinderområdet sätts dock funktionsnedsättningen ofta i förgrunden, och åldrande diskuteras inte sällan som ytterligare nedsättning av funktioner och (än) högre omsorgsbehov (se t.ex. Jeppsson Grassman 2008; Haveman et al. 2011). Den här tendensen kan också spåras vid internetökningar över aktualiteter inom omsorgsverksamheter i Sveriges kommuner och hos riksföreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (riksFUB). De senare bjuder under hösten 2013 in till nationell konferens med namnet ”Vi blir också äldre – levnadsvillkor för personer med utvecklingsstörning som åldras” (FUB 2013). Konferensen riktar sig särskilt till chefer och nyckelpersoner inom omsorgsverksamhet och hälso- och sjukvård samt till politiker. Flera punkter på programmet behandlar just ökad sårbarhet ur mentalt, fysiskt och samhälleligt perspektiv och åldrandet framställs som ett relativt nytt ”problem” att förhålla sig till. Vilket i och för sig är intressant då det redan i mitten av 1990-talet talades om detta i likartade termer då boken *När utvecklingsstörda åldras* (Björkman & Molander 1995) publicerades.

Förstå åldrande – funktionsnedsättning versus socialt sammanhang

En tradition inom funktionshinderområdet av att placera funktionsnedsättning i förgrunden kan identifieras i ett flertal studier som lägger tonvikt på att det är *på grund av* nedsatt funktionsförmåga som åldrande och att vara äldre är svårt att förstå och förhålla sig till för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det intressanta är att dessa studier inte berör eller använder sig av annan äldreforskning.

I sociologisk äldreforskning beskrivs åldrandet och att bli äldre relativt ofta som något oönskat, överraskande och svårt att artikulera, att det: ”takes place behind our backs, creeps upon us and is not, therefore easily amenable to self-articulation” (Hockey & James 2003:34). I beskrivningarna ryms en konflikt mellan vad som förväntas följa av kronologisk ålder och upplevd ålder, uttryckt som en diskrepans mellan hur man känner sig och hur man föreställer sig att man ska känna i den kronologiska ålder man befinner sig i (se t.ex. Featherstone & Wernick 1995; Biggs 2001;

Calasanti & Slevin 2006; Krekula 2006). Denna diskrepans mellan en inre känsla och en internaliserad uppfattning om hur det ”borde” vara har tidigare diskuterats som att det skulle röra sig om ett förnekande av (stigande) ålder (jfr Biggs 2004; Calasanti & Slevin 2006).

Föreställningen om hur man ska känna sig, och vara när man blir äldre, hör samman med hur vi bedömer ålder hos oss själva och hos andra. En vanlig formulering är att vi mer eller mindre automatiskt gör ålderbedömningar genom väga samman ”visual signs of ageing”, biologiska markörer (se t.ex. Erickson, Krauss & Seltzer 1989; Rexbye & Povlsen 2007).

In assessing age in older persons (70+) the informants read age in a spread of stages and categories. Signs were continuously weighed against each other and age negotiated. The main age indicators were biological markers: skin, eyes, hair colour, but supplemented by vigour, style, and grooming, and related to accepted codes of appearance. However, though age assessing is a complex matter, it was striking how similarly the informants described the process, assessed the age of each older person in comparison to the others, and categorized the ageing signs. This suggests that their reading and interpretation of ageing signs were made on a basis of shared references (Rexbye & Povlsen 2007:73).

Med *delade referenser*, delad kulturell förståelse för hur ålder kan avläsas via synliga tecken och kulturella symboler, görs relativt likartade bedömningar av ålder, framförallt av vem som ser äldre respektive yngre ut (Rexbye & Povlsen 2007). De biologiska markörer som författarna ovan talar om, kroppsliga tecken på åldrandets förändringar, har ökad betydelse i relation till interaktionens natur. Vid närmare kontakt vilar åldersförhandlingen på ett annat underlag än i mer distanserade relationer då bedömningen främst bygger på kroppsliga insignier (Krekula 2006).

När det kommer till att uppfatta åldrandet hos sig själv visar Öberg och Tornstam (2001) att av 1 250 personer anger en majoritet att de både utseendemässigt och funktionellt uppfattade sig själva som yngre än andra i omgivningen. Även informanter som deltog i en annan studie beskrev sig själva som yngre än jämnåriga – men där tolkades det på annat sätt. I en studie om åldersuppfattning fann Erickson, Krauss och Seltzer (1989) att informanter med intellektuell funktionsnedsättning i hög utsträckning menade att de framstod som yngre än andra, och att vad informanterna menade med hög ålder flyttades uppåt i takt med att de själva åldrades. Fyndet diskuterades i termer av att de på grund av den intellektuella funktionsnedsättningen hade svårigheter med att förstå ålder. Dessa forskares resultat är mycket lika hur Öberg och Tornstam (2001) beskriver åldersuppfattning – men relateras inte till annan äldreforskning. Detta skulle kunna tolkas som ett implicerat antagande om att funktionsnedsättningen innebär särskilda och för individen försvårande omständigheter.

Användande av detta exempel kan diskuteras då det skiljer flera år mellan dessa studier. Trots detta kan det ses som ett exempel på att studier inom funktionshinderområdet om hur man förstår ålder hos sig själv och andra, riskerar att bortse både från

att och hur personer med intellektuell funktionsnedsättning förhåller sig till delade kulturella referensramar avseende ålder. Referensramar inrymmande en idealisering av ungdomlighet och ett ambivalent förhållningssätt till att ses som äldre (jfr Öberg & Tornstam 2001; Rexbye & Povlsen 2007).

Att det kan handla om delad kulturell referensram stärks av två andra fynd i Erickson, Krauss och Seltzers (1989) studie. Forskarna visar på samband mellan institutionsboende och svårigheter att föreställa sig att ålder inverkar på deltagande i arbetslivet, och att det var mer sannolikt att de personer i gruppen som hade arbete eller deltog i samhällsaktiviteter förutsåg åldersrelaterade sociala förändringar. Detta skulle också kunna beskrivas som att informanter som befann sig i andra och utökade sociala sammanhang i högre utsträckning tagit del av kulturella referensramar avseende ålder.

Enligt Hockey och James (2003) har (tidig) socialisation betydelse för hur vi förhåller oss till att vara äldre, bland annat genom att vi tar del av kulturellt och socialt förmedlade konstruktioner av livstrappor, -cykler och "rites des passages":

... one's sense of who one is arises in and through processes of social interaction then it is the family, traditionally regarded as the primary site of socialisation, which can be seen as one of the key contexts within which we come to know who we are as we age (Hockey & James 2003:157).

Att veta något om hur det är att bli äldre och inneha hög ålder hör, enligt författarna, samman med hur omgivningen (här familjen) förhållit sig till både möjliga och inte möjliga identitetskonstruktioner. Med det avses att vad som är tillgängligt för barnet men också för övriga familjemedlemmar, det vill säga vilka positioner/identiteter som familjemedlemmar i olika åldrar har och tillåtits att ha, har stor betydelse för vad som är möjligt att tänka om både nuvarande och framtida position (Hockey & James 2003). Synen på sådana livslånga identitetsprocesser blir särskilt intressant i ljuset av att många, idag äldre, med intellektuell funktionsnedsättning vuxit upp med och under livet utvecklat relativt små sociala nätverk (jfr Färm 1999; Gustavsson 1999; Tideman 2000; Walsh & LeRoy 2004; Umb-Carlsson 2005), ett förhållande som skulle kunna innebära färre möjliga identitetskonstruktioner och därmed snävare utrymme för identitetsförhandlingar.

Ovan refererade exempel åskådliggör hur kontextuella villkor riskerar att hamna i skymundan när funktionsnedsättningen sätts i förgrunden. Med ett miljörelativt perspektiv på funktionshinder ges kulturella och sociala sammanhang betydelse, och åskådliggör förekomst av olika förutsättningar för att dela kulturella referensramar med andra (jfr Hogg 1997; Carlsson 2010; Ineland, Molin & Sauer 2013).

Vilka räknas som äldre?

Konstruktioner av intellektuellt funktionshinder och hög ålder kan också synliggöras genom att rikta sökluften på vem den äldre är, det vill säga vilka som räknas till de äldres skara. En intressant notering är att de kronologiska åldrar som inkluderas i gruppen "äldre" tenderar vara vidare definierad när det gäller studier där personer med intellektuell funktionsnedsättning ingår än när det gäller andra grupper. I många sammanhang används äldre för att beteckna livet från 65 år eller motsvarande ålder för officiellt utträde från arbetsmarknanden (jfr Bytheway 2005; Blaikie 2006). Samtidigt bär begreppet äldre med sig negativa konnotationer, bland annat en sammankoppling med sjukdom och vårdbehov, vilket bemöts av aktivt arbete för att uppvärdera livet som äldre med syfte att visa att hög ålder alls inte innebär slut på det aktiva livet (jfr Jönson 2009). I olika försök att uppvärdera och ringa in detta perspektiv har nya kategoriseringar införts, till exempel "unga äldre", "mellanäldre" och "äldre-äldre", eller tredje och fjärde åldern. Emellanåt förekommer försök att definiera dessa åldrar i kronologiska år, som att unga-äldre skulle motsvara åren 65–74 och äldre-äldre över 85 (se t ex Bytheway 2005:368).

I studier inom forskning om funktionshinder där åldrande eller äldre aktualiseras har inga motsvarande "äldre-indelningar" identifierats. Istället används begreppen "äldre" och "gammal" i betydligt vidare bemärkelse, om åldern ens anges vilket inte alltid är fallet. I den tidigare refererade studien av Erickson, Krauss och Seltzer (1989) (vilken alltså studerade *Perceptions of old age among a sample of aging mentally retarded people* [artikelns titel]) framgår inte informanternas ålder på annat sätt än att medelåldern var 62.38 år. Som läsare vet man inget om åldersspannet, det vill säga mellan vilka kronologiska åldrar gruppen befinner sig förrän författarna i det avslutande avsnittet diskuterar att det fanns en påtaglig diversitet i åldersuppfattningen, och att somligas dissociation från åldrandeprocesser kunde ha att göra med hur gamla de var. Eller som det uttrycks: "This denial was perhaps appropriate for those who were in their forties or fifties; however, it may be of more concern for persons in their sixties or seventies (Erickson, Krauss & Seltzer 1989:257). Här, på artikelns näst sista sida, ges den första fingervisningen om att det som avses med att tillhöra gruppen äldre personer kan vara från det år man fyllt 40.

Nu uppmärksammas på utvidgad "äldregräns" återfanns fenomenet också i andra studier med fokus på att undersöka upplevelser av att bli äldre (t ex Thompson 2002; Canrinus & Lunsky 2003; Judge et al. 2010). Kriterieriet för Thompsons (2002) undersökningsgrupp var att vara 40 år och äldre, medan Canrinus och Lunsky (2003) diskuterar "successful ageing" i relation till personer som är 47–65 år. Slutligen genomförde Judge med flera (2010) intervjuer med 16 äldre, det vill säga personer i åldrarna 41 till 64 år. Gemensamt för de här och flera andra studier är att man behöver särskilt leta efter åldersangivelser för att förstå vilka personer de har vänt sig till för att studera erfarenheter av att vara äldre.

Att inkludera 40-åringar i gruppen äldre, som i många andra sammanhang skulle ha beskrivits som medelålders, kan bära viss relevans. Medicinska studier visar att fy-

siologiskt åldrande för kategorin personer med intellektuell funktionsnedsättning kan börja tidigare än för genomsnittspopulationen. Samtidigt kan detta bli missvisande då ett tidigarelagt fysiologiskt åldrande framförallt relateras till vissa avgränsade och numerärt relativt små grupper, framförallt personer med svår eller grav intellektuell funktionsnedsättning eller genrelaterade tillstånd som exempelvis Downs syndrom (Bigby 1997, 2008; Holland 2000; Haveman et al. 2011).

En annan, ofta refererad och replikerad, studie kan illustrera både en vid definition av äldre och ett annat fenomen – hur man kan tolka en grupps situation. Det är en relativt stor studie, omfattade 167 kvinnor med lindrig intellektuell funktionsnedsättning från 18 länder i åldrarna 40–70+ (Walsh & LeRoy 2004). Studien porträtterar dessa kvinnor som ”anmärkningsvärda överlevare” och att de ”aging well”. Resultatkapiteln visar att kvinnorna hyser oro för framtida förändringar, lever på små medel som de önskar mer kontroll över, att deras nätverk bestående av familj och vänner initialt är små och krymper i takt med att de åldras, samt att kvinnorna önskar att de hade möjlighet till en mer aktiv fritid. Dock uppger kvinnorna att de i huvudsak är glada och förmedlar en hög ”känsla av välbefinnande”, och detta blir också studiens slutsats: kvinnorna ”aging well”.

Slutligen kan användningen av uttryck som ”aging well” (Walsh & LeRoy 2004) och ”successful ageing” (Canrinus & Lunskey 2003) ge vid handen att även dessa studier skulle använda sig av ett senmodernt perspektiv, vilket är vanligt förekommande i studier om åldrande och äldre i gemen. Denna teoretiska utgångspunkt har dock inte identifierats när det gäller äldre med intellektuell funktionsnedsättning, men desto oftare när det gäller det som beskrivs som unga vuxna med funktionsnedsättning.

Relationer mellan livsfas och identitet

Med ett senmodernt perspektiv diskuteras identitet som ett individuellt och reflexivt val, och att det finns stor frihet att forma de egna livsprojekten. Det är också i mycket ett senmodernt perspektiv på identitet som använts, inte minst av intresseorganisationer för äldre, för att utmana och diversifiera stereotypa föreställningar om åldrande och äldre (Walker & Walker 1998; Blaikie 2006; Jönson 2009). Också i dokument rörande svensk äldrepolitik syns en tydlig ambition att förbättra äldres image och status, samt motverka nedvärderande attityder, bland annat genom att lyfta fram ”den tredje åldern” som en aktiv och frisk livsperiod (Jönson & Taghizadeh 2006, 2009).

Det senmoderna perspektivet kan sägas ha varit framgångsrikt just när det gäller att flytta fram positionen för äldre som grupp (Biggs & Daatland 2006; Jönson 2009). Biggs och Daatland (2006:2) menar att det fört med sig att det talas om och erfars många olika vägar in i och genom ålderdomen. Detta dock utan att det lett till så mycket mindre uppfordrande föreställningar. De menar att idén om ett gott eller lyckat åldrande ställer individer inför sociala förväntningar som kanske inte alls korresponderar med deras aktuella situation eller personliga potential, eller som Giddens uttrycker det: alla val är inte öppna för alla individer (1997:102).

Ytterligare en aspekt av ett senmodernt äldreideal blir synligt i ett citat av Calasanti

och Slevin (2006:3). De beskriver föreställningen av ålderdomen med orden: “[...] our construction of old age contain little that is positive. Fear of and disgust with growing old is widespread; people stigmatize it and associate it with personal failure, with ‘letting yourself go’”. Åldrande som ett personligt nederlag, som att det skulle handla om att *ge upp* och *släppa taget* (i överförd betydelse låta sig förfallas) pekar på att det finns ett starkt ideal om att ta ansvar för och planera sitt liv som äldre. Inte minst genom reklam får vi del av hur god hälsa, aktivitetsförmåga, ekonomiska, sociala och kulturella resurser framställs som resurser som ska förvaltas – men också att det närmast tas förgivet att det finns resurser som kan förmeras (jfr Featherstone & Wernick 1995; Walker & Walker 1998; Priestley 2003; Taghizadeh Larsson 2008).

Däremot har såväl nationell som internationell funktionshindersforskning identifierat begränsad tillgång till resurser, ekonomiska såväl som sociala och kulturella, för personer med intellektuell funktionsnedsättning (se t.ex. Tideman 2000; Walsh & LeRoy 2004; WHO 2011; Socialstyrelsen 2012). Bland annat pekar Baron, Ridell och Wilson (1999:497–98) på att personer med intellektuell funktionsnedsättning ”have little opportunity to choose between different identities lacking the cultural, social and economic resources necessary to formulate and enforce such choices”. Författarna följde tre personer med Downs syndrom i åldrarna 23, 33 och 43 år och visar med flera exempel hur olika strukturer håller de tre personerna, oavsett kronologisk ålder, kvar i en ”liminal adolescence” utan möjlighet att nå vuxenstatus (Baron, Ridell & Wilson 1999).

Denna studie är också ett illustrativt exempel på en annan tendens inom funktionshinderforskning. Det är i studier avseende yngre generationer (benämnt unga vuxna) som senmoderna identitetsprojekt blir synliga. Dessa studier relaterar också till en övergripande problematisering av normalisering och frågor om ”normalt” respektive ”avvikande”. Normalisering som ideologi handlade ursprungligen om tillgång till likartade materiella villkor som andra i samma åldersgrupp, men kom allteftersom ändra innebörd till att uppfattas till att förstås mer normativt – att det var personer som skulle ”normaliseras” och att det sedermera formerades något som kan kallas motståndsrörelser mot normalitetstvång (Söder 2003, 2005). Detta återspeglas genom att studier relaterade till normalisering rört sig från att undersöka delaktighet i relation till det ”normala” vuxenlivet där tillgång till arbete utgör en central markör, till att alltmer studera identitetsförhandlingar (se t.ex. Färm 1999; Molin 2004; Olin & Ringsby Jansson 2009).

Ett flertal studier har identifierat hur unga vuxna med funktionsnedsättning utvecklar nya strategier i relation till välfärdsstaten och stigmatisering (jfr t ex Ringsby Jansson & Olsson 2006; Olin & Ringsby Jansson 2009; Ineland, Molin & Sauer 2013). Den här kategorin studier utgår explicit från begrepp som individualisering, avtraditionalisering, reflexiva val, och refererar tydligt till ett senmodernt perspektiv. Däremot, när det gäller tillträde till andra institutionella arenor som förknippas med vuxendom, familjeliv och föräldraskap, återfinns inte den tydligt pluralistiska diskurs om hur familjeliv kan göras och ta sig uttryck som är vanlig inom annan familjeforskning (se t.ex. Beck & Beck-Gernsheim 2002; Bäck-Wiklund 2012). Familjeliv och

föräldraskap i relation till kvinnor och män med intellektuell funktionsnedsättning beskrivs inte som individuellt val och fullföljande av livsprojekt utan snarare utifrån svårigheter och motstånd från omgivningen (jfr Kallianes & Rubinfeld 1997; Areschoug 2005). Inte heller inom funktionshindersforskning med fokus på hög ålder återfinns anspråk om individuella reflexiva livsstilsval, inte heller skildras eller diskuteras motstånd avseende kategorisering som äldre.

Ovan beskrivna selektering inom funktionshinderområdet avseende vilka områden och livsfaser som det senmoderna perspektivet betraktats som användbart verkar, krasst uttryckt, ha stannat på den tröskel som passar väl in i föreställningar om intellektuellt funktionshinder – tröskeln till vuxendom. Selektionen kan därför åskådliggöra förgivettaganden avseende ålderskategorisering.

Diskussion

Genom att belysa konstruktioner av åldrande och att vara i hög ålder inom funktionshindersforskning har tre övergripande fynd identifierats och diskuterats. Det första rörde att konsekvenser av funktionsnedsättning tenderar att sättas i förgrunden i studier avseende erfarenheter av åldrande bland personer med intellektuell funktionsnedsättning. Med detta angreppssätt skymms att personer med intellektuell funktionsnedsättning, som andra, tar del av sociala och kulturella sammanhang, bland annat inrymmande en idealisering av ungdomlighet (jfr Jönsson & Lundin 2007; K. Lövgren 2009). Dessutom reduceras individens förståelse av åldrande och hög ålder till att vara av framförallt kognitiv art, vilket riskerar att skymma den ambivalens inför socialt och biologiskt ålder som, enligt Jönsson och Lundin (2007) många erfar (se också Hockey & James 2003; Calasanti & Slevin 2006).

Hur och när man räknas som varande i hög ålder (eller äldre som är det uttryck som vanligen används) skiljer sig också mellan dessa två områden. Inom delar av äldreforskningen återfinns försök att differentiera de högre åldersgrupperna, bland annat i form av yngre-äldre, mellan-äldre och äldre-äldre. Något liknande har inte identifierats inom funktionshindersforskning, istället rymmer beteckningen äldre inom detta område ett betydligt utvidgat kronologiskt åldersspann. En intressant följdfråga blir vad detta innebär för görande av ålder och för normativa antaganden som följer tillskriven (social) ålder? Innebär det att personer med intellektuell funktionsnedsättning betraktas och bemöts som personer med högre kronologisk ålder än andra? Det finns förhållanden som tyder på det, bland annat avseende fritidsaktiviteter. Socialstyrelsen (2010) pekar i en kartläggning på att personer som har stöd enligt *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade* (SFS 1993:387) i en högre åldersgrupp (50–65 år) över åren har allt färre fritidsaktiviteter. Kartläggningen visar vidare att detta utgör en tydlig skillnad mot förhållandet för befolkningen i övrigt (Socialstyrelsen 2010:76).

Slutligen identifierades att inom både funktionshinder- och äldreforskning användes ett senmodernt perspektiv för att illustrera diversitet och motstånd mot stigmatisering. Perspektivet belyser bland annat att som kategorier omgärdas både hög ålder

och funktionshinder av stereotypa föreställningar om beroende, svaghet och sjukdom. Funktionshindersforskning har identifierat ett normkritiskt förhållningssätt bland unga vuxna med lindrig intellektuell funktionsnedsättning och beskriver hur de aktivt reser motstånd mot att bli paternalistiskt behandlade och tillskrivna karakteristika de inte känner igen hos sig själva "bara" för att de blivit inordnade i kategorin intellektuellt funktionshindrade. Inom forskning om intellektuellt funktionshinder är dock diskussioner avseende senmoderna identitetsprojekt förbehållet *unga vuxna*, och återfinns inte i forskning som relaterar till högre åldrar. Detta kan ses mot bakgrund av att perspektivet har använts inom äldreforskning just för att problematisera normativa antaganden avseende hög ålder. Antaganden vilka utmanas av ökat fokus på diversitet och individuella val (av aktiviteter, form av självförverkligande, livsstil etc.) som illustrerar att det finns många olika sätt att leva sitt liv, även som äldre.

Föreställningen om diversitet utmanas dock av Biggs och Daatland (2006) som pekar på det växer fram relativt globalt homogeniserade ideal av hur äldreblivande bör komma till uttryck.

Being exposed to many different pathways and having the possibility of travelling on them are not necessarily the same, as the opportunity to develop personal potential is again structured by a variety of inequalities and life experiences. There is a continuing pressure to reshape spontaneous patterns of adult ageing into clearly defined social groups and thereby to establish some control over which pathways are taken and where they might lead (Biggs & Daatland 2006:3).

Det Biggs och Daatland (2006) talar om som mönster för vuxnas åldrande kan också illustrera hur föreställningar om funktionshinder (re)producerar mönster för hur och när personer med intellektuell funktionsnedsättning betraktas som äldre. Konstruktioner av funktionshinder respektive hög ålder liknar varandra då de båda, mot bakgrund i modernt kategoriseringsordnande, utgör urskiljbara och marginaliserade sociala kategorier (Priestley 2003:149; Sandvin 2008). Som kategorier är de exkluderade från lönearbetsmarknaden och därigenom produktiv delaktighet i samhället, vilket enligt Young (1990) också innebär att ta del av en kulturell och materiell snedfördelning av inflytande och resurser. Dessutom pekar flera studier på att äldre med funktionsnedsättning marginaliseras i relation till både andra äldre och till unga med funktionsnedsättning (se bl.a. Thorsen 2003).

Som kategori kan äldre i viss mån sägas ha erhållit nya utrymmen för aktörskap, bland annat genom att ideal om ekonomiskt oberoende, god fysisk form och val av livsstil ("sucessfull ageing") inneburit ökat intresse för gruppen som konsumenter (t.ex. Featherstone & Wernick 1995; Bytheway 2005; Blaikie 2006). Det kan också förstås som att utrymmet skapats genom uppskjutning av stigmatiserad ålderdom, vilket innebär att differentiering för att särskilja friskt åldrande från ett med hög ålder förknippad nedsatt funktionsförmåga kan sägas ligga i linje med de av Sandvin (2008) identifierade negationerna av ett normativt definierat normalitetsideal. Ett normalitetsideal som utdefinierar nedsatt funktionsförmåga utifrån beroende av och

underordning i förhållande till vuxna. Detta åskådliggör att de sociala konstruktionerna av funktionshinder och hög ålder är tätt sammanvävda, och att följderna av hur de påverkar och påverkas av och genom varandra återspeglas i såväl i individers som i forskningens vardag.

Referenser

- Andersson, J., M. Lukkarinen Kvist, M. Nilsson, & A-L. Närvänen (2011) *Att leva med tiden: samhälls- och kulturanalytiska perspektiv på ålder och åldrande*. Lund: Studentlitteratur.
- Areschoug, J. (2005) "Parenthood and intellectual disability: Discourses on birth control and parents with intellectual disabilities 1967–2003", *Scandinavian Journal of Disability Research* 7 (3–4):155–175.
- Arber, S. & J. Ginn (1998) "Health and illness in later life", 134–152 i D. Field & S. Taylor (red.) *Sociological perspectives on health, illness and health care*. Oxford: Blackwell Science.
- Backman, J. (1998) *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur
- Baron, S., S. Ridell & A. Wilson (1999) "The secret of eternal youth: identity, risk and learning difficulties", *British Journal of Sociology of Education* 20 (4):483–499.
- Barron, K. (2004) "Genus och funktionshinder", 15–51 i K. Barron (red.) *Genus och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Barron, K. (2008) "Kön och funktionshinder", 28–46 i L. Grönvik & M. Söder (red.) *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och intersektionalitet*. Malmö: Gleerups.
- Beck, U. & E. Beck-Gernsheim (2002) *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: SAGE.
- Bigby, C. (1997) "Later life for adults with intellectual disability: A time for opportunity and vulnerability", *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 22 (2):97–108.
- Bigby, C. (2008) "Known well by no-one: Trends in the informal social networks of middle-aged and older people with intellectual disability five years after moving to the community", *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 33 (2):148–157.
- Biggs, S. (2001) "Toward critical narrativity. Stories of ageing in contemporary social policy", *Journal of Aging Studies* 15 (4):303–316.
- Biggs, S. (2004) "Age, gender, narratives, and masquerades", *Journal of Aging Studies* 18 (1):45–58.
- Biggs, S. & S.O. Daatland (2006) "Ageing and diversity: a critical introduction", 1–9 i S.O. Daatland & S. Biggs (red.) *Ageing and diversity: multiple pathways and cultural migrations*. Bristol: Policy
- Bjarnarson, D.S. (2005) "Students voices: How does education in Iceland prepare young disabled people for adulthood?", *Scandinavian Journal of Disability Research* 7 (2):109–128.
- Björkman, M. & L. Molander (1995) *När utvecklingsstörda åldras*. Stockholm: Liber utbildning.

- Blaikie, A. (2006) "The search for ageing identities", 79–93 i S.O. Daatland & S. Biggs (red.) *Ageing and diversity. Multiple pathways and cultural migrations*. Bristol: The Policy Press.
- Blatterer, H. (2007) "Reconceptualizing an uncontested category", *Current Sociology*, 55 (6):771–792.
- Bytheway, B. (2005) "Ageism and age categorization", *Journal of Social Issues* 61 (2):361–374.
- Bäck-Wiklund, M. (2012) "Familj och modernitet", 17–39 i M. Bäck-Wiklund & T. Johansson (red.) 2. [rev.] utg. *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Canrinus, M. & Y. Lunsky (2003) "Successful Aging of Women with Intellectual Disabilities: The Toronto Experience", *Journal on Developmental Disabilities* 10 (1):73–78.
- Calasanti, T.M., & K.F. Slevin (2006) "Introduction. Age matters", i T.M. Calasanti & K.F. Slevin (red.) *Age matters: realigning feminist thinking*. New York: Routledge.
- Carlson, L. (2010) *The faces of intellectual disability: philosophical reflections*. Bloomington: Indiana University Press.
- Erickson, M., M.W. Krauss & M.M. Seltzer (1989) "Perceptions of old age among a sample of aging mentally retarded persons", *Journal of Applied Gerontology* 8 (2):251–206.
- Featherstone, M. & A. Wernick (1995) "Introduction", 1–15 i M. Featherstone & A. Wernick (red.) *Images of aging: cultural representations of later life*. London: Routledge.
- Forsberg, C. & Y. Wengström (2003) *Att göra systematiska litteraturstudier. Värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. Stockholm: Natur och kultur.
- FUB (För barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning) (2013) *Vi blir också äldre*. <http://www.fub.se/om-fub/aktuellt/nyheter/vi-bli-ocks-a-aldre> (Hämtad 2013-08-21).
- Färm, K. (1999) "*Socialt problem*" eller "*Som andra och i gemenskap med andra*": föreställningar om människor med utvecklingsstörning. Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Giddens, A. (1997) *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Ginn, J. & S. Arber (1995) "'Only connect': Gender relations and ageing", 1–14 i S. Arber & J. Ginn (red.) *Connecting gender and ageing: a sociological approach*. Buckingham: Open University Press.
- Gubrium, J.F. & J.A. Holstein (2001) *Institutional selves. Troubled identities in a post-modern world*. New York: Oxford University Press.
- Gustafsson, B., G. Hermerén & B. Petersson (2005) *Vad är god forskningssed? Synpunkter, riktlinjer och exempel*. Vetenskapsrådets rapport 2005:1. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Gustavsson, A. (1999) *Inifrån utanförskapet: om att vara annorlunda och delaktig*. Stockholm: Johansson & Skyttmo förlag.
- Gustavsson, A. (2004) "The role of theory in disability research—springboard or strait-jacket?", *Scandinavian Journal of Disability Research* 6 (1):55–70.

- Haveman, M., J. Perry, L. Salvador-Carulla, P. Noonan Walsh, M. Kerr, H. van Schroyensteen Lantman-de Valk, G. van Hove, D.M. Berger, B. Azema, S. Buono, A. Carmen Cara, A. Germanavicius, C. Linehan, T. Määttä, J. Tossebro & G. Weber (2011) Ageing and health status in adults with intellectual disabilities: Results of the European POMONA II study, *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 36 (1):49–60.
- Hockey, J. & A. James (1993) *Growing up and growing old: Ageing and dependency in the life course*. London: Sage
- Hockey, J. & A. James (2003). *Social identities across the life course*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hogg, J. (1997) Intellectual disability and ageing: ecological perspectives from recent research, *Journal of Intellectual Disability Research* 41(2):136–143.
- Hole, R.D., T. Stainton & L. Wilson (2012) "Ageing Adults with Intellectual Disabilities: Self-advocates' and Family Members' Perspective about the Future, *Australian Social Work* DOI: 10.1080/0312407X.2012.689307.
- Holland, A.J. (2000) Ageing and learning disability, *The British Journal of Psychiatry* 176:26–31.
- Holstein, J.A., & J.F. Gubrium (2000a) *Constructing the life course*. 2. uppl. New York: General Hall.
- Holstein, J.A. & J.F. Gubrium (2000b) *The self we live by: Narrative identity in a post-modern world*. New York: Oxford University Press.
- Hydén, L.-C., C. Nilholm & K. Karlsson, (2003) När olikhet blir problem: handikappforskning, kontext och social interaktion, *Socialvetenskaplig tidskrift* 4 319–333.
- Ineland, J., M. Molin & L. Sauer (2013) *Utvecklingsstörning, samhälle och välfärd*. 2. [rev.] utg. Malmö: Gleerups.
- Jeppsson Grassman, E. (2008) "Att åldras med funktionshinder: En inledning", 9–25 i E. Jeppsson Grassman (red.) *Att åldras med funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Judge, J., R. Walley, B. Anderson & R. Young (2010) "Activity, Aging, and Retirement: The views of a group of Scottish People With Intellectual Disabilities, *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities* 7 (4):295–301.
- Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (red.) (2003) *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Köpenhamn: Hans Reitzel.
- Jönson, H. (2009) "Inledning", 7–17 i H. Jönson (red.) *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Norrköping: Nationella institutet för forskning om äldre och åldrande, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Jönson, H. & A. Taghizadeh (2006) "Ideologibaserade livsloppskonstruktioner inom handikapp och äldrepolitik", *Socionomens Forskningsupplement* 19 18–31.
- Jönson, H. & A. Taghizadeh Larsson (2009) "The exclusion of older people in disability activism and policies – A case of inadvertent ageism?", *Journal of Ageing Studies* 23 69–77.
- Jönsson, L.-E. & S. Lundin (2007) "Åldrandets betydelser", 13–24 i L.-E. Jönsson & S. Lundin (red.) *Åldrandets betydelser*. Lund: Studentlitteratur.

- Kallianes, V. & P. Rubinfeld (1997) "Disabled women and reproductive rights", *Disability & Society* 12 (2):203–221.
- Krekula, C. (2006) *Kvinna i ålderskodad värld: Om äldre kvinnors förkroppsligade identitetsförhandlingar*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Krekula, C. A-L. Närvänen & E. Näsman (2005). "Ålder i intersektionell analys", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 26 (2–3):81
- Laz, C. (1998) "Act your age", *Sociological Forum* 13 (1):85–113.
- Lövgren, K. (2009) "*Se lika ung ut som du känner dig: kulturella föreställningar om ålder och åldrande i populärpress för kvinnor över 40*". Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Lövgren, V. (2013) *Villkorat vuxenskap: Levd erfarenhet av intellektuellt funktionshinder, kön och ålder*. Diss. Umeå: Umeå universitet.
- Lövgren, V. & K. Hamreby (2011) Factors of importance in the world of work for young people with intellectual disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research* 3 (2):91–117.
- Molin, M. (2004). *Att vara i särklass – om delaktighet och utanförskap i gymnasiesärskolan*. Diss. Linköping: Linköping universitet.
- Närvänen, A-L. (2009) "Ålder, livslopp, åldersordning", 18–29 i H. Jönsson (red.) *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Norrköping: Nationella institutet för forskning om äldre och åldrande, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Olin, E. & B. Ringsby Jansson (2009) "On the outskirts of normality: Young adults with disabilities, their belonging and strategies", *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being* 4 (4):256–266.
- Priestley, M. (2003) *Disability: a life course approach*. Cambridge: Polity.
- Rexbye, H. & J. Povlsen (2007) "Visual signs of ageing: what are we looking at", *International Journal of Ageing Later Life* 2 (1):61–83.
- Ringsby Jansson, B. & S. Olsson (2006) "Outside the system: Life patterns of young adults with intellectual disabilities", *Scandinavian Journal of Disability Research* 8 (1):22–37.
- Sandvin, J.T. (2008) "Ålder och funktionshinder", 64–88 i L. Grönvik & M. Söder (red.) *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och intersektionalitet*. Malmö: Gleerup.
- Shakespeare, T. (2006) *Disability rights and wrongs*. London: Routledge.
- Socialstyrelsen (2010) *Alltjämt ojämligt! Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning*. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer/2010/2010-6-21> [2012-06-24].
- Socialstyrelsen (2012) *Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2011*. Stockholm: Socialstyrelsen. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/> [2013-01-15]
- Söder, M. (2000) "Relativism, konstruktivism och praktisk nytta i handikappforskningen", 34–50 i J. Froestad, P. Solvang & M. Söder (red.) *Funksjonshemning politikk og samfunn*. Oslo: Gyldendal.
- Söder, M. (2003) "Normalisering, handikappolitik och forskning", 189–211 i B. Nirje (red.) *Normaliseringsprinciplen*. Lund: Studentlitteratur.

- Söder, M. (2005) "Hur det är eller hur det bör vara? Om normativa inslag i social forskning om funktionshinder", 85–102 i M. Söder (red.) *Forskning om funktionshinder: problem, utmaningar, möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Taghizadeh Larsson, A. (2008) "I tredje åldern med funktionshinder", 89–123 i E. Jeppsson Grassman (red.) *Att åldras med funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Thomas, C. (2006) "Disabilities and gender: Reflections in theory and practice", *Scandinavian Journal of Disability Research* 8 (2–3):177–185.
- Thompson, D. (2002) "Well, We've All Got to Get Old Haven't We?", *Journal of Gerontological Social Work* 37 (3–4):7–23.
- Thorsen, K. (2003) "Å falle mellom alle stoler?" *Nordisk Sosialt arbeid* 1:46–55.
- Tideman, M. (2000) *Normalisering och kategorisering: om handikappideologi och välfärdspolitik i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning*. Lund: Studentlitteratur.
- Tydén, T. (2001) "Den odisciplinerade kunskapsöversikten", i R. Lönn, H. Ryd & T. Tydén (red.) *Att vaska guld i floden av forskningsresultat. Om kunskapsöversikter som metod för överblick och analys*. Arbetsrapport från Dalarnas forskningsråd. Falun.
- Umb-Carlsson, Ö. (2005) *Living conditions of people with intellectual disabilities: a study of health, housing, work, leisure and social relations in a Swedish county population*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Walker, A. & C. Walker (1998) "Age or disability? Age-based disparities in service provision for older people with intellectual disabilities in Great Britain", *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 23 (1):25–39.
- Walsh, P.N. & B. LeRoy (2004) *Women with disabilities aging well: a global view*. Baltimore: Paul H Brookes Pub Co.
- WHO (World Health Organization) (2011) *World report on disability*. http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf?ua=1 (Hämtad 2013-08-26).
- Young, Iris Marion (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Öberg, P. & L. Tornstam (2001) "Youthfulness and Fitness – Identity Ideals for all Ages?" *Journal of Aging and Identity* 6 (1):15–29.

Författarens tack

Jag vill tacka tidskriftens utsedda granskare för insiktsfulla kommentarer, samt rikta ett stort och varmt tack till temanumrets gästredaktörer för deras tålmod och förmåga att läsa konstruktivt.

Författarpresentation

Veronica Lövgren är fil.dr. i socialt arbete, arbetar som lektor vid institutionen för socialt arbete samt forskningsledare för Centrum för handikappvetenskap, Umeå universitet. Hon disputerade 2013 med avhandlingen Villkorat vuxenskap. Levd erfarenhet av funktionshinder, kön och ålder.

Korresponderande författare

Veronica Lövgren, Inst. för socialt arbete, Umeå universitet.
901 87 Umeå, Sverige.
e-post: veronica.lovgren@socw.umu.se.
Tel: 090-786 76 52